

‘Ik had moeite met dat joch, met z’n houding’

Vervolg **De Ven** van pagina 13

moet neutraal zijn, maar kennis van de, vaak zware, delicten is onvermijdelijk. De eerste dagen laten de groepsleiders het strafdossier liefst links liggen. „Ik zie alleen het kind in het hier en nu”, zegt groepsleider Henk, fors, stekeltjehaar, vrolijke lach. „Ik behandel ze zoals ik zou willen dat mijn kinderen worden behandeld.” Hij vindt het prachtig werk. Op de andere groepen in een justitiële jeugdinstichting ben je aan het structureren en heropvoeden, maar op De Ven ga je anders te werk. „Wij proberen niks te veranderen. Wij vragen alleen: waarom vertoon je dit gedrag? Ons enige doel is een goed verslag schrijven.”

Op De Ven zal niet gauw een opstand uitbreken. Omdat de jongens weten dat ze geobserveerd worden, gedragen ze zich voorbeeldig. Tafeldekken, afwassen, dweilen, de was doen, het leidt niet tot gemopper. De leiding moet daar doorheen prikken. Dat doet ze door de jongens van tijd tot tijd te ‘triggeren’. Maar intelligente jongens trappen daar niet in. Op een quasi-naïeve vraag van groepsleider Mark over de verdeling van de huishoudelijke taken zegt Mo grijnzend: „Daar geef ik geen antwoord op, want dan ga jij straks rapporteren dat ik een leider ben”.

Dit is een slim groepje, zegt Mark later. Die zijn moeilijker te doorgronden. Op elke eerste teamvergadering over een nieuweling wordt het strafdossier besproken. Op basis van hypotheses van de psycholoog en psychiater krijgen de groepsleiders opdrachten, die ze ‘interventies’ noemen. Daarmee proberen ze bijvoorbeeld vast te stellen hoe jongens tegen vrouwen aankijken, of ze handastelijk of afstandelijk zijn, of ze snel gefrustreerd zijn of agressief, of ze een leidersrol opeisen in de groep.

Testosteron

Mark, donkere krullen, blauwe ogen, voorheen beroepsmilitair, maakt graag grappen met de jongens. Dat maakt onderdeel uit van de observatie. Mo en hij zijn voortdurend aan het sparren. „Pubers zien geen risico, de bezinning komt pas als het te laat is”, zegt Mark. „Je ziet steeds snellere criminele carrières. Gewelddadige overvallen zijn nu de nieuwe hype. Eerst waren het sigarenboeren, toen benzinstations, toen juweliers. Nu die terugslaan, dringen ze woonhuizen binnen.”

Van dat laatste worden Mo en Hamid verdacht. Hamid trok een TNT-jas aan en belde aan met een postpakketje. Met drie man drongen ze binnen bij een vrouw, die ze tegen de grond werkten. De vrouw bleek zwanger. Een buurvrouw belde de politie, de drie werden klemgereden. Hamid heeft bekend, Mo zegt hem niet te kennen.

Vier jongens lopen met vaktherapeut Sander Fauth, slank, trainingspak, strakke bril, rondjes door de gymzaal. Denk na over de therapie, zegt Sander. Ben je tevreden? Heb je verbeterpunten? Yasser heeft pijn in zijn schouder. Hij maakt zich zorgen over de observatie vanavond. Zijn hele familie komt, met uitzondering van zijn vader. Ook Jonathan heeft „spanning over de uitkomst van dit hele gedoe”. Joeri noemt zichzelf vandaag lui. „Ik moet beter doorzetten. Mijn moeder heeft kanker en daar ben ik te veel met mijn hoofd bij. Ik moet afleiding zoeken.”

De oefening heet: Veel voeten. De opdracht luidt: ga met acht voeten naar de overkant. Jonathan komt met de oplossing: ze zijn met zijn viereen, dus acht voeten. De jongens kuieren naar de overkant van de zaal. Nu gaan er steeds voeten af. Met zes voeten naar de overkant: een jongen neemt een ander op zijn rug. Vier voeten: twee jongens op de rug. Drie voeten: één hinkelt met één op de rug. Eén voet? Dat wordt een heel gepuzzel, maar ze komen er uit. De eerste legt zijn voeten in de nek van de volgende. Maar het lukt niet. De rups stort in. „Dat is keizwaar!”

Het doel van de oefening is duidelijk: kunnen ze nadenken, werken ze samen, durven ze elkaar aan te raken, hebben ze doorzettingsvermogen, wie haakt er af (niemand), wie neemt de leiding (Yasser). Na de nabespreking gaan ze woest apekooien. Ze stuiven door de zaal. Het testosteron spat tegen de muren.

Wat ziet vaktherapeut Sander dat ik niet zie? „Oplopende spanning, blikken, trekjes rond de mond. Ik heb verstand van bewegende mensen. Ik kan ze binnen 30 seconden inschatten.” Joeri heeft bijvoorbeeld een ‘agressieprobleem’. „Ik kijk of hij gevoelig is voor argumenten. Wij moeten hun persoonlijkheid in kaart brengen. Zijn ze hardleers, dan is er misschien sprake van een stoornis.” Met het ‘stuiterballetje’ gaat het vandaag beter, concludeert Sander. Joeri richt zijn woede deze keer op de muur, niet op zijn groepsgenoten.

In mijn ogen neemt Yasser de leiding. Hij is sociaal, vriendelijk, behulpzaam. Vergis je niet, zegt Sander. „Yasser geeft je nooit gelijk. Hij heeft altijd een weerwoord. Zijn IQ is hoog, maar hij raakt snel in paniek. Als hij de situatie niet overziet, gaat hij gokken en haakt af. Hij wil niet falen.” Sander noemt Yasser „berekend”. Dat zal ik vaker horen. Natuurlijk zetten de jongens hun beste beentje voor. Ze weten waarom ze hier zitten.

‘Ik geef geen antwoord, want dan rapporteer jij dat ik een leider ben’

Magere Mo (18)



Groepsles in de gymzaal van Sander Fauth. Opdracht: ga met twee voeten naar de overkant. Foto Rien Zilvold

Voor hen hangt er veel van af. „Maar het lichaam ligt nooit”, zegt Sander. „Bij handelen is het veel moeilijker je eerste impuls te beheersen.” Dit is een relaxte groep. De jongens hebben het gezellig met elkaar.

De volgende dag is Yasser stil tijdens de lunch. Komt het door de gezinsobservatie van gisteravond? Hij had er tegenop gezien. Ik vraag het hem na het eten. Nee, het was leerzaam en interessant, zegt Yasser. Hij was blij met het bezoek. Zijn moeder, zijn twee broers en een neef waren geen ‘agressieprobleem’. „Ik kijk of hij gevoelig is voor argumenten. Wij moeten hun persoonlijkheid in kaart brengen. Zijn ze hardleers, dan is er misschien sprake van een stoornis.” Met het ‘stuiterballetje’ gaat het vandaag beter, concludeert Sander. Joeri richt zijn woede deze keer op de muur, niet op zijn groepsgenoten.

In mijn ogen neemt Yasser de leiding. Hij is sociaal, vriendelijk, behulpzaam. Vergis je niet, zegt Sander. „Yasser geeft je nooit gelijk. Hij heeft altijd een weerwoord. Zijn IQ is hoog, maar hij raakt snel in paniek. Als hij de situatie niet overziet, gaat hij gokken en haakt af. Hij wil niet falen.” Sander noemt Yasser „berekend”. Dat zal ik vaker horen. Natuurlijk zetten de jongens hun beste beentje voor. Ze weten waarom ze hier zitten.

Yasser wil geen PIJ. „Ik heb geen stoornis, ik sta sterk in mijn voeten. Ik heb geen behandeling nodig.” Hij werkt niet mee met de psycholoog en psychiater. „Die gaan je maar bang maken, dat het er niet goed voor je uitziet”. Yasser wordt verdacht van 4, 5 ernstige zaken. Hij zit acht maanden vast. „Overvallen en zo. De politie zegt dat ik leider ben van een criminele bende. Dat is onzin.” Hij heeft ook anderhalve maand in een justitiële jeugdinstichting in Vught gezeten, wegens poging tot moord.

„Er was een vechtpartij met kampers en wij waren maar met zijn tweeën. Toen heb ik gestoken en zo.” Hij noemt zichzelf een „ontkenkende verdachte”.

IQ-test

’s Middags wisselt de groepsleiding de ervaringen van afgelopen week uit. Over Joeri moeten ze definitief verslag uitbrengen. De communis opinio is dat Joeri de vrijheid niet aankan. Een gesloten setting lijkt voor hem het beste. Yasser heeft nog drie weken te gaan. Yasser is een harde noot. Mark was gisteren bij de systeemobservatie aanwezig en dat heeft hem aan het twijfelen gezet. „Yasser is een informele leider, geeft hoofdbalnetjes en aanwijzingen. Maar gisteravond gaf hij de leiding helemaal uit handen aan zijn broer en neef. Daar heeft hij duidelijk ontzag voor.” Neef en broer zijn al eens opgepakt voor drugshandel.

De steun uit ‘het systeem’ is bij Yasser onvoorwaardelijk. Dat is typisch Turks, zeggen de groepsleiders. „Zijn moeder staat vierkant achter hem”, zegt Mark. „Ze komt direct aan met complottheorieën. Ze is zijn verloving al aan het regelen. Daarom denkt hij dat hij ermee wegkomt.”

Yasser is moeilijk te peilen. De groepsleiding zou hem graag willen zien ontploffen, maar dat zal niet gebeuren. „Ik vind het heel eng dat hij goed en kwaad zo duidelijk kan den vast. „Overvallen en zo. De politie zegt dat ik leider ben van een criminele bende. Dat is onzin.” Hij heeft ook anderhalve maand in een justitiële jeugdinstichting in Vught gezeten, wegens poging tot moord.

Docent Sandra heeft Yasser én Joeri overgehaald een IQ-test te doen. De jongens kunnen daar later hun voordeel mee doen. Maar het helpt de groepsleiding ook bij de observatie. Na de kappersles zegt Sandra: „Yasser snaapt heel goed dat hij niet te slim moet overkomen, want dan concludeert men dat hij ook berekend is in de misdaad. Tegelijkertijd heeft hij een enorme prestatiedrang. Ik zeg tegen hem: je wilt toch niet onder je niveau scoren? Yasser komt in de keuken heel sociaal over. Dat is de Turkse werker” zijn aarzelingen op tafel. Hij heeft moeite met de jongen, en met zijn ouders. Jonathan zit hier voor een *second opinion*. Zijn ouders hadden bezwaar tegen een eerder psychiatrisch rapport. Daardoor zijn ze ook tegenover Stroeve erg argwennend. „Als je een rapport hebt gekregen waarin je kind wordt afgeschilderd als een psychopaat, dan kan ik me dat gevoel van wantrouwen wel voorstellen”, zegt psycholoog Mick Haveman.

Jonathan wordt verdacht van een groepsverkrachting bij hem thuis. Hij is zwaar aan cannabis verslaafd geweest en zat daarvoor in een psychiatrische instichting. Zijn ouders zien hem als een zorgenkind, maar leggen weinig verantwoordelijkheid

bij de jongen zelf. Met name zijn moeder is erg beschermend. Jonathan is bleek en heeft wallen onder zijn ogen. Hij is op school vaak gepast. Op een gegeven moment is hij gaan terugslaan. Dat hielp. Jonathan is groot, maar onzeker. Hij wil dolgraag aardig gevonden worden.

Ook docent Sandra vindt Jonathan moeilijk in te schatten. Hij komt uit een goed opgeleid gezin. „Hij ziet er slecht uit en viel bij mij in de les steeds in slaap. Als ik hem vraag of hij blowt, wordt hij kwaad. Hij lijkt overall schijt aan te hebben en wekt veel irritatie. Let eens op zijn taalgebruik: hij praat geen goed Nederlands. Hij woont op de rand van een zwarte wijk. Zelfs daarin past hij zich aan aan zijn omgeving.”

Bij Jonathan wordt, gezien zijn delict, extra gelet op zijn houding tegenover vrouwen. Bij de les burgerschapsvorming draaide Sandra de film *Cool* van Theo van Gogh, over twee jeugdbendes met jonge jongens die in een opvoedingskamp van Glenn Mills terechtkomen. Op de achtergrond zie je tijdens de film steeds een groot tv-scherm met porno-beelden. „Yasser kijkt weg”, zegt Sandra. „Die vindt dat genant voor mij, zo is hij opgevoed. Jonathan is geobsedeerd door die porno-beelden, maar het is niet bespreekbaar.”

Als ik milieuonderzoeker Leo Stroeve later vraag wat zijn probleem met Jonathan was, zegt hij: „Ik had moeite met dat joch. Het heeft niet te maken met de aard van het delict, al was het toevallig wel het vierde zedendelict op rij. Maar het was de ongenueanceerde houding van de jon-

gen. Hij toonde geen enkele compassie. Zijn houding was: ‘Het was toch een sletje’. Ik heb in de groep gezegd dat ik daar last van had. Uiteindelijk is het me wel gelukt een zo objectief mogelijk rapport te schrijven.” Dat is de meerwaarde van het teamwerk, zegt Stroeve. Je kunt dit soort bedenkingen aan de orde stellen, omdat je steun hebt aan elkaar.

Doorleefd

Vanmiddag valt voor Joeri de beslissing. Het hele team, een man of tien, komt bijeen om de rechter te adviseren. Ook de reclasseerder en de jobcoach van Joeri zijn uitgenodigd. Omdat Joeri niet heeft willen praten met de psycholoog en psychiater is het verslag van de groep belangrijk.

Volgens groepsleider Angeliqve vraagt Joeri veel aandacht. Hij is erg ongeduldig als hij niet meteen zijn zin krijgt. Hij heeft contact met de andere jongens, maar ze staan hem niet bij. Hij doet erg zijn best niet buiten de boot te vallen. Hij is heel beleefd, maar de manier waarop hij over dingen praat noemt ze „zorgelijk”.

Als hij hoort dat zijn moeder kanker heeft, is hij geïmotioneerd, maar begint meteen plannen te maken voor na haar dood. „Wat hij zegt komt niet doorleefd over. Hij kan

‘Moeder staat vierkant achter hem. Ze regelt zijn verloving al’

Groepsleider Mark over Yasser

met een grijns vertellen dat hij zijn nichtje met een tennisracket op haar hoofd heeft geslagen. Als je vraagt waarom, heeft hij geen antwoord.”

Op school komt Joeri heel wat beter uit de verf. Docent Sandra noemt hem veel slimmer dan de IQ-test doet vermoeden. Hij is wel heel impulsief. „Wachten is lastig voor hem. Hij wil de hele tijd door.” Bij haar presteerde hij beter dan ze had verwacht.

De jobcoach uit Joeri’s woonplaats heeft hele andere ervaringen. Op school en in het werk viel Joeri steevast uit omdat hij de instructies niet snapte. „Elke keer begint hij met goede moed, maar hij kan niet voldoen aan het verwachtingspatroon. Hij vertrekt van huis naar werkplek, maar hij komt nooit aan. Hij raakt letterlijk het pad kwijt. En van alle cursussen die we geprobeerd hebben, bakt hij geen pepernoot. Er zit een hapering bij de vertaalslag tussen papier en praktijk.”

Dankzij de ‘interventie’ van docent Sandra, die Joeri overhaalde tot een IQ-test, heeft psycholoog Mick Haveman toch tests kunnen doen die een advies kunnen onderbouwen. Joeri viel uit op de onderdelen ‘begrijpen’ en ‘onvolledige tekeningen’.

Dat verklaart volgens Haveman dat zijn gedrag op de groep zorgelijker is dan op school. Bij individuele begeleiding komt hij een eind, maar in de groep raakt hij het overzicht kwijt.

Een diagnose stellen is door zijn wegering om met de psychiater te praten onmogelijk, maar „bij dit strafdossier gaan alle alarmbellen rinkelen”, zegt Haveman. Hij somt op: „Weinig empathie, geen berouw of spijt, geen overzicht, directe be-

hoeftebevreddiging, lage organisatiegraad, antisociaal, gebrekkige ontwikkeling, jong, onrijp: het beeld is ernstig en de kans op recidive heel groot.” Hij vermoedt een vorm van autisme.

Het team deelt de conclusie: een onvoorwaardelijke PIJ-maatregel met een batterij aan behandelingen. Joeri hoort niet thuis in een zeden-groep, maar zedenexpertise moet wel „kunnen worden ingevlogen”.

Milieuonderzoeker Stroeve maakt een kanttekening: „Ik steun het advies, maar ik vind het onderzoek onbevredigend. Ik snap nog steeds niet hoe hij tot dit soort gewelddadige delicten komt.” De reclasseerder sluit zich hierbij aan. De jobcoach zegt „heel veel handvatten gekregen te hebben om het werk voor deze gasten op te pakken”.

Direct na de vergadering gaan de psycholoog en psychiater naar De Ven om Joeri de uitslag te vertellen. Hij reageert rustig. Hij had het verzwacht, zegt groepsleider Mark.

Als ik de volgende dag binnenkom is Joeri al vertrokken, terug naar de justitiële jeugdinstichting in het zuiden des lands, waar hij op zijn proces moet wachten. Een nieuwe jongen nestelt zich in de groep.

Post scriptum: Yasser bleek een te harde noot om te kraken. Omdat hij medewerking weigerde, was er niet genoeg inzicht om een diagnose te bepalen. Teylingereind stuurt over hem geen advies naar de rechter. Jonathan kreeg, tot zijn opluchting, een advies voor ambulante behandeling met voorwaardelijke jeugd-tbs.

Een kritisch rapport over De Ven is al verschenen

Tweeënhalf jaar geleden begon Teylingereind met een observatieafdeling voor jeugdigen. Er zijn tot nu toe zo’n 150 jongens bekeken. Op de Ven zitten jongens die verdacht worden van zeer ernstige delicten of media-gevoelige zaken. Het observatieteam bestaat uit een psychiater, psycholoog, milieuonderzoeker, groepsleider, docent, vaktherapeut, jurist en testanalist.

Deze zomer verscheen een kritisch evaluatierapport van de vakgroep Psychologie van de universiteit van Utrecht. Een theoretisch fundament onder de observatie ontbreekt, schrijven de onderzoekers op basis van onderzoek in 2010. De rapportages van de groepsleiding zijn niet systematisch genoeg en de protocollen van het gebruikte handboek worden onvoldoende nageleefd. Observaties zijn ‘incident gestuurd’ en daarmee niet objectief.

Maar rechters en officieren van justitie zijn juist blij met de adviezen, die ze ‘deskundig’ noemen. Loek Dijkman, directeur behandeling van Teylingereind, zegt dat het onderzoek te vroeg kwam. Het was een wens van de Tweede Kamer, die bang is dat het allemaal te veel kost. Natuurlijk, zegt Dijkman, observeren is mensenwerk. Maar dat geldt voor het hele juridische proces. „De valkuil is dat je de jongens te aardig gaat vinden. Dat moet je ondervangen door daarover veel te praten met de groepsleiding. Wat is projectie, wat is medelijden, wat komt door jezelf, waarom erger je je? Door te werken met een multidisciplinair team probeer je die gevaren te ondervangen. Ook wij worden steeds professioneler.”

Maar als een groepsleider een jongen provokeert, is er dan nog sprake van neutrale observatie? „Een groepsleider moet weten met welk doel hij een jongen triggert. Ook daarvoor moeten we meer systematiek ontwikkelen. Groepsleiders moeten uiteindelijk allemaal hbo-niveau hebben.”

De jeugdcriminaliteit daalt in Nederland. Daarmee daalt ook het aantal gevangenisstraffen. Bovendien worden celstraf en PIJ door de rechter tegenwoordig minder vaak opgelegd dan behandeling buiten de muren. Anders dan tbs is een PIJ-maatregel eindig. De rechter mag maximaal 7 jaar opleggen, waarvan één jaar voorwaardelijk. „Volgens het Europees Verdrag van de rechten van het kind mag een kind geen levenslang krijgen”, zegt psycholoog Mick Haveman. „PIJ is een heropvoedings- en behandelmaatregel in het belang van het kind. Bij tbs staat de veiligheid van de samenleving voorop, bij PIJ de toekomst van het kind.” Psychiater Dick Matser: „Plaatsing in een justitiële jeugdinstichting heeft ook negatieve effecten op de ontwikkeling van zo’n jongen en is dus een hoge prijs.”